

Het kerkgebouw

Betekenis en toekomst

Verklaringen van de bisschoppen van België nr. 44

Het kerkgebouw

Betekenis en toekomst

November 2020

Inhoud

Inleiding	5
Deel I : Het kerkgebouw - Betekenis en toekomst (1-3)	7
1. Het kerkgebouw en zijn meervoudige betekenis (4-6).....	8
2. Geen louter functionele benadering (7-9).....	9
3. Realisme en voorzichtigheid (10-12).....	10
4. Open kerken: een pastoraal project (13).....	12
Deel II. De toekomst van de parochiekerken (14)	13
1. Toekomst van de parochies.....	13
• <i>Samenwerken en samenvoegen van parochies (15-17)</i>	13
• <i>De parochiekerken binnen deze nieuwe samenwerkingsverbanden (18-21)</i>	14
2. Nevenbestemming van kerkgebouwen (22-28).....	16
3. Herbestemming van kerkgebouwen.....	18
• <i>Wanneer tot herbestemming overgaan? (29-32)</i>	18
• <i>Garanderen van niet-onwaardig gebruik van parochiekerken bij herbestemming (33-35)</i>	19
• <i>Kiezen voor verkoop of erfpacht in geval van herbestemming (36-37)</i>	20
• <i>De religieuze objecten verbonden aan de kerk (38-42)</i>	20
4. Omschrijven van 'niet-onwaardig gebruik' voor neven- en herbestemming van kerken (43-45).....	21
5. Afbraak (46).....	22

Deel III. Bijlage	23
1. Situering (47-49)	23
2. Enkele definities (50-56).....	24
3. Richtlijnen (57-70).....	25

Inleiding

Sinds zowat een decennium wordt in ons land zowel door de katholieke Kerk als vanuit de verschillende betrokken overheden nagedacht over de betekenis en de toekomst van de parochiekerken.

Het instrument van de kerkenbeleidsplannen kwam in overleg met de overheid tot stand. In deze plannen wordt per gemeente een visie op de toekomst van de parochiekerken uitgeschreven. Deze visie is het vertrekpunt om verder in gesprek te gaan en stappen te zetten met betrekking tot het toekomstige gebruik van de parochiekerken. De richtlijnen die we in 2012 publiceerden, hadden onder meer tot doel om aan te geven wat wel en wat niet kan in een gebouw dat prioritair voor de eredienst bestemd is.

In juni 2019 schreven de Belgische bisschoppen hun visie over de kerkgebouwen neer in het document *Het kerkgebouw - Betekenis en toekomst*. Het is een pleidooi voor een bedachtzame en respectvolle omgang met dit patrimonium, dat zo'n belangrijke rol gespeeld heeft en nog altijd speelt in de samenleving. Het is ook een uitnodiging aan de kerkgemeenschap om meerdere betekenislagen van de kerkgebouwen te onderkennen en ermee aan de slag te gaan, al is het maar door de kerk regelmatig gewoon 'open' te houden voor bezoek, bezinning, stilte en gebed.

Aansluitend bij deze visie, hebben we een ‘handreiking’ geschreven onder de titel: *Toekomst van de parochiekerken* met als doel vanuit dezelfde beleidsvisie om te gaan met het gebruik en de toekomst van parochiekerken. Dit document steunt op ervaringen uit de dagelijkse praktijk, vanuit zowel pastoraal als beheersmatig oogpunt. Het brengt ervaringen samen uit alle Vlaamse bisdommen. De handreiking wil een hulpmiddel zijn voor iedereen die op een of andere wijze met de parochiekerken begaan is.

De Vlaamse bisschoppen
November 2020

Deel I : Het kerkgebouw - Betekenis en toekomst

1. Eeuwenlang leefden we in West-Europa in een vrij homogene christelijke cultuur. In alle steden en dorpen en zelfs wijken waren kerken nodig. Ondertussen zijn de tijden sterk veranderd. De infrastructuur die we uit het verleden hebben geërfd, beantwoordt niet langer aan de reële situatie van de Kerk in onze samenleving. Er zijn kerken die ook vandaag nog goed bevolkt en bezocht worden. Maar lang niet allemaal. Heel wat kerken worden minder intensief gebruikt dan voorheen. Vandaar de vraag die zich meer en meer opdringt: hoe gaan we daarmee om, welk beleid moet er gevoerd worden en hoe dragen we het best zorg voor de toekomst van onze kerkgebouwen?

2. Ondertussen moeten al concrete beslissingen genomen worden. Sommige kerken krijgen een nevenbestemming. Anderen worden aan de eredienst onttrokken en krijgen een nieuwe bestemming. Er zijn gevallen waar de keuze nogal voor de hand ligt. Maar vaak is die keuze wel delicaat. De overheid vraagt ons weliswaar niet om kerken te sluiten. Ze vraagt van de Kerk wel een visie of plan waarin ze verduidelijkt welke kerken ze voor de eredienst wil behouden, welke een nevenbestemming kunnen krijgen en welke ze aan de eredienst wil onttrekken. Die plannen en keuzes worden gemaakt in overleg met alle betrokken partijen, bijzonder ook met de plaatselijke gemeenschappen zelf. Dat maakt een gezamenlijk en coherent beleid voor het geheel van de Vlaamse Kerk niet gemakkelijker.

3. Toch moeten we vermijden dat vragen omtrent de toekomst van kerken alleen op het plaatselijke niveau bekeken en beantwoord worden. Gezamenlijk beleid is heel belangrijk. Want de wijze waarop we omgaan met onze kerkgebouwen heeft ook alles te maken met de wijze

waarop we als Kerk in de samenleving aanwezig zijn. We kunnen de problematiek van de kerkgebouwen niet herleiden tot welke kerken we pastoraal nodig hebben. Het is dan nog de vraag wat onder 'pastoraal' verstaan wordt en onder wat 'pastoraal nodig' is. Zin en toekomst van onze kerkgebouwen hebben te maken met vragen die het louter pastoraal noodzakelijke te boven gaan. Vele factoren spelen daarin mee. En natuurlijk moet rekening gehouden worden met de plaatselijk situatie en mogelijkheden. Maar het is niet goed dat alleen geval per geval te bekijken zonder dat er sprake is van een gemeenschappelijke visie en nog minder van een bredere visie en een beleid op langere termijn. Daarom willen we in deze bijdrage uitgaan van de meervoudige betekenis van het kerkgebouw.

1. *Het kerkgebouw en zijn meervoudige betekenis*

4. Kerken zijn er allereerst voor de eredienst en de verkondiging van het Evangelie. De geloofsgemeenschap komt er samen voor de viering van de liturgie: voor de eucharistie en andere gebedsvieringen. Ook het doopsel wordt er toegediend en het vormsel. Er worden huwelijken gesloten en uitvaartdiensten gehouden. Er wordt catechese en geloofsonderricht gegeven. Alles wat het geloof en de opbouw van de geloofsgemeenschap dient, kan er plaatsvinden.

5. Maar het kerkgebouw is er niet alleen voor gemeenschappelijke vieringen en activiteiten. Het zijn ook plaatsen waar men alleen kan zijn, plaatsen voor persoonlijk gebed, plaatsen van stilte. Mochten ze er alleen zijn voor de vieringen, dan zouden ze buiten die uren wel gesloten kunnen blijven. Maar dan gaat een wezenlijke betekenis van het gebouw verloren. Kerken zijn open huizen met open deuren. Mensen lopen er binnen en buiten en niemand vraagt hen wat ze komen doen. Niemand vraagt een lidkaart. Het zijn vrijplaatsen voor elke burger, gelovig of niet. Het zijn publieke plaatsen, uniek in hun genre.

6. Daarenboven behoren vele van onze kerken tot ons culturele en historische patrimonium. Sommige bevatten zelfs echte kunstschaten. Dat is natuurlijk lang niet het geval voor alle kerken. Toch verbindt het kerkgebouw ons meestal met de vorige generaties, met onze geschiedenis en ons verleden. Ook hier is zichtbaar hoe de betekenis van het gebouw zoveel groter is dan wat hier en nu strikt nodig is voor de eredienst. Ook daarom kunnen mensen sterk gehecht zijn aan hun kerk. Bij de brand in de Notre-Dame van Parijs voelde iedereen aan hoe groot de symbolische betekenis van deze kathedraal is, niet alleen voor de geloofsgemeenschap en de stad Parijs, maar voor heel het land, ja zelfs wereldwijd. Ook al hebben verschillende kerken museale waarde, dat maakt ze nog niet tot musea. Ook dan behoudt het kerkgebouw zijn onvervangbare en originele betekenis. Dat voelt iedereen aan: een kerk binnenkomen, is niet hetzelfde als een museum bezoeken.

2. *Geen louter functionele benadering*

7. Uit het voorgaande blijkt al hoe de betekenis van een kerkgebouw niet louter functioneel mag bekeken worden. Met functioneel bedoelen we: wat we pastoraal nodig hebben. Nog korter door de bocht wordt het als we datgene wat we pastoraal nodig hebben, zouden herleiden tot de zondagse samenkomst van de christelijke geloofsgemeenschap. Niet alleen omdat er ook vele andere vormen van eredienst en kerkopbouw in het kerkgebouw plaatsvinden. Maar vooral ook omdat het kerkgebouw niet alleen bestemd is voor de binnenste kring van de geloofsgemeenschap. Onze kerkgebouwen zijn open huizen die voor iedereen toegankelijk zijn.

8. Een kerk is dus geen gebouw als een ander. Dat verklaart waarom het sluiten van kerken altijd met veel emoties gepaard gaat. En dat niet alleen bij de gewone kerkgangers. Uit zichzelf verwijst het kerkgebouw naar een dimensie waaraan we in onze seculiere samenleving achteloos dreigen voorbij te gaan. Wanneer een kerkgebouw verdwijnt of wordt onttrokken aan de eredienst, verdwijnt ook deze verwijzing.

9. Vandaar ook het belang van het publieke karakter van het kerkgebouw. Gelovigen kunnen natuurlijk voor de eredienst ook samenkomen op privéplaatsen. Dat was in het begin van de Kerk zo en dat is vandaag nog zo op plaatsen waar christenen om hun geloof vervolgd worden. Maar dat is bij ons niet het geval. Het publieke karakter van kerkgebouwen is een teken dat de Kerk midden de samenleving aanwezig wil zijn. Ze is geen afgezonderde groep of club van gelijkgezinden die ergens te lande samenkomt. Daarom staat het kerkgebouw daar waar mensen wonen. Het is zichtbaar en voor iedereen toegankelijk. En juist daardoor spreekt het gebouw zelf, zonder woorden zegt het dat een mens niet leeft van brood alleen. Juist in zijn niet-functionaliteit is het gebouw zo sprekend en vandaag zo belangrijk en noodzakelijk.

3. *Realisme en voorzichtigheid*

10. Wanneer beslissingen moeten genomen worden omtrent behoud, nevenbestemming of herbestemming van kerken, is het belangrijk te beseffen dat de vraag naar wat pastoraal nog (!) nodig is, niet het enige criterium kan zijn. Hier moet grote voorzichtigheid aan de dag gelegd worden. Vooral bij herbestemming verliest het gebouw niet alleen zijn pastorale bestemming, maar ook zijn publieke en symbolische betekenis.

11. Toch is dit geen pleidooi om alles te behouden. Dat zou in de gegeven omstandigheden onverantwoord zijn. Naast de kerkraden met hun financiële en materiële mogelijkheden draagt ook de burgerlijke overheid - en dus uiteindelijk de samenleving - stevig bij in het onderhoud en de restauratie van deze gebouwen. Onze houding moet er een zijn van burgerlijke verantwoordelijkheid en loyaleit. Daarnaast noopt de veranderde situatie van de Kerk in onze samenleving tot realisme. We beschikken niet meer over de mogelijkheden om alle bestaande cultusplaatsen te behouden voor de eredienst en pastorale activiteiten.

12. Dit pleidooi voor realisme belet echter niet dat we tegelijk heel bedachtzaam en voorzichtig moeten zijn bij bepaalde keuzes en beslissingen. We mogen de meervoudige betekenis van het kerkgebouw niet uit het oog verliezen. Bij de hertekening van het pastorale landschap gebeurt het veelal dat niet meer in elke kerk van de pastorale eenheid of zone op zondag de eucharistie wordt gevierd of een gebedsdienst gehouden. Maar ook dat is geen voldoende reden om die kerken te sluiten, laat staan aan de eredienst te onttrekken. Natuurlijk moet dit in bepaalde gevallen wel gebeuren. Maar niet per definitie. Er moet ook rekening gehouden worden met de andere vieringen en andere pastorale mogelijkheden van het gebouw, met zijn plaats binnen de pastorale eenheid of zone en met de maatschappelijk betekenis van het gebouw. Het gebouw blijft immers een zichtbaar teken van de aanwezigheid van Kerk en geloof in de samenleving. Alleen de centrumkerken van een pastorale eenheid of zone overhouden, of alleen kerken behouden waar op zondag of in het weekend een viering is, zou neerkomen op een drastische ontmanteling van onze infrastructuur. Het zal onherroepelijk gevolgen hebben voor de Kerk zelf, maar ook voor onze maatschappelijk relevantie en aanwezigheid in de samenleving.

4. Open kerken: een pastoraal project

13. Als we een kerk behouden, moet ze open en toegankelijk zijn. Kerken die de hele week gesloten zijn of alleen opengaan voor liturgische diensten zijn geen goed signaal. Heel dikwijls gebeurt het om veiligheidsredenen. Begrijpelijk, maar dat mag niet de enige reden zijn en het is op zich ook niet een afdoende reden om de kerk dan maar gesloten te houden. Het is de moeite waard om mensen te proberen mobiliseren en responsabiliseren om hun kerkgebouw gedurende bepaalde uren van de dag open te houden. Men kan ervoor zorgen dat dan iemand aanwezig is, dat er wat info gegeven wordt en dat op de achtergrond ook aangepaste muziek hoorbaar is. Allemaal kleine tekenen om uit te drukken dat mensen er welkom zijn. Men mag het belang van open kerken niet onderschatten. Het is een volwaardig pastoraal project dat als zodanig alle waardering en steun verdient. Zonder veel woorden laten we zo verstaan dat de Kerk een open en gastvrij huis is waar iedereen welkom is.

De bisschoppen van België
27 juni 2019

Deel II. De toekomst van de parochiekerken

14. Onderstaande handreiking sluit aan bij de visietekst van de bisschoppen: *Het kerkgebouw - Betekenis en toekomst* (zie deel I). Ze heeft als doel om in alle Vlaamse bisdommen vanuit eenzelfde beleidsvisie om te gaan met vragen rond beheer en neven- of herbesteding van parochiekerken.

1 **Toekomst van de parochies**

Samenwerken en samenvoegen van parochies

15. De benamingen van de samenwerkingsverbanden tussen parochies in een nieuwe pastorale entiteit (pastorale eenheid, pastorale zone, nieuwe parochie ...) verschillen enigszins tussen de bisdommen, maar verwijzen naar eenzelfde intentie tot samenwerking.

16. Samenwerkingsverbanden tussen parochies veronderstellen niet noodzakelijk hun canonieke en burgerrechtelijke samenvoeging waarvoor nog andere criteria gelden.

17. Voor het beheer van parochiekerken zijn er twee beheersvormen mogelijk die conform zijn aan het *Eredienstendecreet*:

- Doorgaans is de kerkfabriek verantwoordelijk voor één kerkgebouw. Eén kerkfabriek per kerkgebouw houdt de verantwoordelijkheid voor de parochiekerk dichtbij de lokale gemeenschap en speelt in op het lokale draagvlak. Daarbij kunnen meerdere personen (bijvoorbeeld met een specifieke deskundigheid) lid zijn van verschillende kerkfabrieken in dezelfde gemeente.

- Wanneer het toch aangewezen is om tot het samenvoegen van parochies over te gaan, worden de bestaande kerkfabrieken, behalve de te behouden kerkfabriek, opgeheven¹. Deze te behouden kerkfabriek zal in het voorkomend geval meerdere kerkgebouwen beheren.
- Indien de te behouden kerkfabriek meer dan één kerkgebouw beheert, dient aandacht gegeven te worden aan de zwaardere verantwoordelijkheid van de leden van deze ene kerkfabriek, aan het vermijden van een te grote afstand tussen de kerkfabriek en de lokale geloofsgemeenschappen. In dit geval is het raadzaam zich te verzekeren van het engagement van deze lokale gemeenschappen voor 'hun' kerk (openen en sluiten, versieren, poetsen, onthaalbrochure, kosterwerk enz.).

De parochiekerken binnen deze nieuwe samenwerkingsverbanden

18. Gelet op de bestemming van de parochiekerken voor de uitoefening van de eredienst is het essentieel dat de plaatselijke en diocesane kerkelijke verantwoordelijken betrokken zijn bij de opstelling en herziening van de kerkenbeleidsplannen, zodat het beleid van de Vlaamse bisschoppen met betrekking tot de parochiekerken hierin kan doorklinken. De bisschop heeft immers het laatste woord over het behouden, neven- of herbestemmen of eventueel slopen van parochiekerken. Het is evident dat de evaluatie van het actuele en toekomstige gebruik van parochiekerken uit hoofde van de bisdommen en de lokale pastorale verantwoordelijken met realisme en burgerzin gebeurt. Anderzijds is het onttrekken van een kerk aan de eredienst een stap die steeds met grote omzichtigheid moet worden gezet nadat andere sporen onderzocht werden.

---

1 Visietekst Het kerkgebouw - Betekenis en toekomst (27 juni 2019)

19. Het openstellen van de parochiekerken – bij voorkeur op vaste tijdstippen – is een belangrijke doelstelling in de visietekst van de bisschoppen (2019)². De verantwoordelijken van het samenwerkingsverband van parochies en hun plaatselijke medewerkers moeten gestimuleerd worden om dat doel in de mate van het mogelijke te realiseren. Het openhouden van kerken heeft een inhoudelijke – pastorale – component (wat bieden we de bezoeker van de kerk aan en wat kan hij beleven?) en een beheersmatige component (hoe stellen we de kerk veilig open, hoe zorgen we voor regelmatig onderhoud en vermijden we dure restauraties na verloop van tijd?). Een open kerk houdt meer in dan de deur openen en sluiten. Er is ook aandacht voor het onthaal door vrijwilligers, gepaste achtergrondmuziek, sfeervolle verlichting, een interessante brochure en het veilig tentoonstellen van kerkschatten. Het is goed om in dat kader ook de kapellen uit het samenwerkingsverband van parochies mee in het beleid te betrekken, ook al maken zij als dusdanig geen deel uit van het kerkenbeleidsplan. Bij dit alles kan mogelijk ingespeeld worden op een inhoudelijk thema (verloop van het kerkelijke jaar, jaarthema, ...) of op initiatieven als *Erfgoeddag*, *Open Kerkendagen* of *Open Monumentendag*.

20. Parochiekerken die binnen het samenwerkingsverband van parochies minder intensief of niet meer gebruikt worden voor de zondagsliturgie, kunnen nog best een functie behouden als gebouw van de eredienst. Er vinden dan nog vieringen plaats (zoals wekdagvieringen, gebedsmomenten en uitvaarten ...) en de lokale gemeenschap zorgt ervoor dat de kerk met enige regelmaat open is.

21. Parochiekerken blijven in gebruik als gebouwen van de katholieke eredienst ook als de eredienst er gevierd wordt door katholieke gemeenschappen uit andere landen of continenten of door gemeenschappen die deel uitmaken van katholieke congregaties, groepen of bewegingen.

---

2 Visietekst Het kerkgebouw - Betekenis en toekomst (27 juni 2019)

2. Nevenbestemming van kerkgebouwen

22. Wanneer een parochiekerk voor de eredienst en voor pastorale activiteiten gebruikt wordt, maar minder frequent, of te groot is voor de plaatselijke geloofsgemeenschap, kan een nevenbestemming overwogen worden. Hierbij dient een onderscheid te worden gemaakt tussen nevenbestemming in de tijd (vaak multifunctioneel gebruik genoemd) en nevenbestemming in de ruimte (vaak gedeeld gebruik genoemd). Beide kunnen pas gebeuren na akkoord van de plaatselijke en de diocesane kerkelijke verantwoordelijken.

23. Bij nevenbestemming in de tijd worden het kerkgebouw of delen ervan buiten de uren van de eredienst en pastorale activiteiten voor andere doeleinden of door andere instanties gebruikt.

24. Bij nevenbestemming in de ruimte worden de liturgische ruimte en de andere ruimtes in het kerkgebouw bouwkundig zodanig van elkaar gescheiden, dat een gedeeld gebruik mogelijk wordt, zonder dat de afzonderlijke activiteiten elkaar hinderen of doorkruisen³.

25. Het doel van de nevenbestemming moet rijmen met de waardigheid als gebouw van de eredienst. Zie hiervoor ook punt 4 over niet-onwaardig gebruik.

26. Wanneer een nevenbestemming in de tijd quasi permanent wordt, verdient het de voorkeur om een duidelijke scheiding aan te brengen tussen de ruimte voor de eredienst en de ruimte voor het andere gebruik, om zo met andere woorden te kiezen voor 'gedeeld gebruik'. Omdat het nog altijd om een gebouw van de eredienst gaat, heeft het gebruik voor eredienst en pastoraal voorrang op het andere gebruik en

---

³ Zie: Richtlijnen van de Vlaamse bisschoppen voor het gebruik van de parochiekerken (2012)

moet dit eredienstgebruik ongestoord kunnen plaatsvinden. Daartoe moet de kerkfabriek met de andere gebruiker(s) een overeenkomst afsluiten die de nevenbestemming in die zin regelt⁴.

27. Als het kerkgebouw omwille van een nevenbestemming heringericht moet worden, is de kerkfabriek verplicht om het betrokken bisdom van bij de aanvang te informeren over de plannen en dit via de diocesane dienst voor kerkfabrieken. Als dit meer bepaald leidt tot een herinrichting van de liturgische ruimte moet de kerkfabriek zich voor advies richten tot de diocesane commissie of instantie die bevoegd is voor de liturgie en meer specifiek voor de inrichting van de liturgische ruimtes. Daarenboven moeten de kosten van de herinrichting van de kerk om de nevenbestemming te realiseren én de daaruit voortvloeiende herinrichting van de liturgische ruimte door de kerkfabriek grondig bestudeerd en afgewogen worden samen met de mogelijke nieuwe inkomsten die uit de nevenbestemming voortvloeien. Na de adviezen gehoord te hebben, geeft de bisschop al dan niet zijn akkoord met de voorgestelde ingrepen.

28. De fiscale consequenties van een nevenbestemming moeten goed onderzocht worden in het kader van het haalbaarheidsonderzoek van deze nevenbestemming. Zo zouden er andere fiscale verplichtingen voor de kerkfabriek kunnen ontstaan wanneer de religieuze bestemming van het gebouw gedeeltelijk gewijzigd wordt.

---

4 Ibid.

3. Herbestemming van kerkgebouwen

Wanneer tot herbestemming overgaan?

29. De kerkgemeenschap is zich ervan bewust dat het herbestemmen van een kerkgebouw een definitieve beslissing is die niet kan teruggedraaid worden. Daarom moet deze beslissing weloverwogen gebeuren, in dialoog met alle kerkelijke en burgerlijke betrokkenen en pas nadat het onderzoek van alle mogelijke alternatieven tot behoud van de religieuze bestemming binnen de katholieke Kerk geen andere opties meer toelaat.

30. De keuze voor het al dan niet herbestemmen van een kerk moet altijd afgetoetst worden aan het kerkenbeleidsplan van de betrokken gemeente, dat in overleg en consensus tussen kerkelijke en burgerlijke verantwoordelijken wordt opgesteld en waaraan zowel de bisschop als het gemeentebestuur zijn goedkeuring moet geven.

31. Kerkgebouwen herbergen in zich een veelvoud aan betekenissen, zowel voor de gelovige gemeenschap als voor de ruimere samenleving. Daarom is het waardevol om op zoek te gaan naar nieuwe betekenissen die het kerkgebouw kan hebben voor de (lokale) gemeenschap, bij voorkeur met behoud van de religieuze functie voor een niet katholieke christelijke geloofsgemeenschap.

32. Voor een kwaliteitsvolle en niet-onwaardige herbestemming van een parochiekerk is een grondig onderzoek van het gebouw, zijn architecturale mogelijkheden, zijn geschiedenis en zijn omgeving noodzakelijk. Dit onderzoek moet gevoerd worden onder de leiding van de kerkelijke instanties, in overleg met en met betrokkenheid van alle relevante kerkelijke en burgerlijke partijen, en moet steunen op een breed draagvlak binnen de lokale gemeenschap.

De diensten van het bisdom moeten betrokken worden in alle belangrijke stappen van dit proces tot herbestemming.

Garanderen van niet-onwaardig gebruik van parochiekerken bij herbestemming

33. Om tot een herbestemming te komen die in overeenstemming is met het burgerlijke en canonieke recht is het noodzakelijk dat de diensten van het bisdom betrokken zijn in alle stappen die genomen worden in het herbestemmingstraject.

34. Wanneer na overleg tussen de kerkelijke en burgerlijke overheid, in uitvoering van het kerkenbeleidsplan, de principesbeslissing is genomen om een kerkgebouw te onttrekken aan de eredienst, moet in het vroegste stadium van het herbestemmingstraject, dit wil zeggen al bij de selectie van mogelijke projecten, een moment voorzien worden waarop de bisschop kan beoordelen of een toekomstig gebruik in overeenstemming is met de waardigheid van het gebouw en hij dus akkoord zal kunnen gaan met de voorgestelde nieuwe bestemming (of een selectie van nieuwe bestemmingen). Zie punt 4.

35. In elk geval geldt als voorwaarde tot herbestemming dat in de verkoops-, erfpacht- of gebruiksovereenkomst een clause van 'niet-onwaardig gebruik' is opgenomen, samen met een formule van kettingbeding die een toekomstig onwaardig gebruik door de koper, erfpachter of gebruiker (of de volgende kopers, erfpachters of gebruikers) uitsluit. Pas als deze voorwaarde vervuld is, zal de bisschop overgaan tot de onttrekking van de parochiekerk aan de eredienst.

Kiezen voor verkoop of erfpacht in geval van herbestemming

36. Voor parochiekerken die eigendom zijn van de kerkfabriek wordt bij herbestemming bij voorkeur gekozen voor erfpacht. Deze formule heeft als voordelen dat een langdurig inkomen voor de kerkfabriek eruit voortvloeit, maar ook dat er via een verbrekingsclausule in de erfpachtovereenkomst toezicht kan gehouden worden op een waardig toekomstig gebruik door de erfpachthouder en zijn eventuele rechtsopvolgers.

37. Als de kerk – eigendom van de gemeente of van de kerkfabriek – verkocht wordt, geldt als voorwaarde dat in de verkoopovereenkomst een formule van kettingbeding wordt opgenomen die een toekomstig onwaardig gebruik door de koper (of de volgende kopers) uitsluit.

De religieuze objecten verbonden aan de kerk

38. De kerkfabrieken zijn wettelijk verplicht om een volledige inventaris van hun goederen op te stellen en die regelmatig te controleren en te actualiseren. De diocesane diensten voor de kerkfabrieken spelen daarin een belangrijke motiverende rol.

39. Men zal de kerkelijke overheid (plaatselijk zowel als diocesaan) in geval van neven- of herbestemming betrekken bij de procedure voor waardering en selectie van religieus erfgoed. Hiervoor kan ook een beroep gedaan worden op de expertise van PARCUM.

40. Met het oog op het niet-onwaardig gebruik van een parochiekerk die herbestemd wordt, zal de kerkfabriek, als er geen wettelijk beletsel is, instaan voor het verwijderen van het altaar, de ambo, het tabernakel, ander liturgisch meubilair en liturgische gebruiksvoorwerpen. Waar de verplichting tot het bewaren in situ van beschermd religieus erfgoed de verwijdering onmogelijk maakt, zal dit de mogelijkheden tot herbestemming sterk beperken.

41. De bisdommen houden toezicht op het correcte (museale) gebruik van de objecten die in depots worden opgeslagen. Die objecten blijven eigendom van de betrokken kerkfabriek of haar rechtsopvolgers en worden in het depot opgeslagen via een overeenkomst van bv. bruikleen of bewaargeving.

42. Voor (her)bestemming van religieuze objecten van een kerk, ook die voorwerpen die zich in een depot bevinden, moet het betrokken bisdom gecontacteerd worden via de diocesane diensten voor de kerkfabrieken en de diocesane commissie of instantie die bevoegd is voor de liturgie en meer specifiek voor de inrichting van de liturgische ruimtes.

4. Omschrijven van 'niet-onwaardig gebruik' voor neven- en herbestemming van kerken

43. Een eenduidige definitie geven van wat niet-onwaardig gebruik is, is niet eenvoudig. Daarom wordt in wat volgt een eerste indicatie gegeven voor mogelijke neven- en herbestemmingen. Wat de nevenbestemming aangaat, moet erover gewaakt worden dat die in overeenstemming is met de hoofdfunctie als gebouw van de eredienst (zie punt 2.).

44. Gebruik door niet-rooms-katholieke christelijke gemeenschappen zoals orthodoxe (Russisch-, Roemeens-, Grieks-, ...), anglicaanse, protestantse en onafhankelijke christelijke gemeenschappen die lid zijn van de Wereldraad der Kerken.

Wanneer het gaat om een volledig en exclusief gebruik door een dergelijke gemeenschap, blijft de kerk een gebouw voor de eredienst, maar niet meer voor de rooms-katholieke eredienst. De kerk wordt dan herbestemd voor religieus gebruik en overgedragen aan een niet-rooms-katholieke christelijke eredienst.

45. Een nieuw gebruik (in neven- of herbestemming) voor onderwijs, voor caritatieve, sociale, culturele doeleinden en bestemmingen voor sociaal ondernemerschap en (semi)commerciële doeleinden die rekening houden met de oorspronkelijke religieuze missie van het gebouw.

5. *Afbraak*

46. Als niet-onwaardig gebruik onmogelijk is en wanneer de waarde van het gebouw en het perceel waarop de kerk staat feitelijk neerkomt op de waarde van de bouwgrond en wanneer er geen wettelijk beletsel is, kan men overwegen om de kerk af te breken.

De Vlaamse bisschoppen
10 september 2020

Deel III. Bijlage

Richtlijnen van de Vlaamse bisschoppen voor het gebruik van parochiekerken naar aanleiding van de conceptnota van 2011 van de Vlaamse regering

1. *Situering*

47. Kerkgebouwen van de katholieke eredienst zijn een meerlagig cultuurgoed en nemen een prominente plaats in de samenleving in. In de eerste plaats zijn het gewijde ruimtes die bestemd zijn voor gebed, bezinning en eredienst. Hun architectuur en roerend erfgoed zijn een uitdrukking van de lof en eerbied van de gelovigen voor God die voor hen tastbaar aanwezig is in de cultusplaats. Kerken zijn ook cultuurplaatsen en onroerend, roerend en immaterieel erfgoed. Zij zijn verbonden met en worden gedragen door een gemeenschap, en vormen een gezichtsbepalend deel van een wijk, dorp, stad of landschap.

48. De katholieke kerkgemeenschap in Vlaanderen denkt na over de toekomst van de kerkgebouwen die haar zijn toevertrouwd of die ze in eigendom heeft. Centraal staat hierbij de vraag welke kerken nodig zijn voor de uitoefening van haar pastorale opdracht. Daarnaast wordt nagedacht over de vraag vanuit de samenleving en de overheid op welke wijze de kerkgebouwen voor culturele en maatschappelijke functies kunnen ingezet worden, met respect voor de eigenheid en geschiedenis van het gebouw.

49. In aansluiting bij de vraag van de Vlaamse regering zullen zowel kerkbesturen als parochies in gesprek gaan met de gemeentelijke overheid over het gebruik van de parochiekerken. Om dit gesprek op een gemeenschappelijke manier te laten verlopen, vaardigen de Vlaamse bisschoppen, op basis van enkele definities, volgende richtlijnen uit.

2. Enkele definities

50. Parochiekerk

De parochiekerk is het huis van een plaatselijke geloofsgemeenschap die deel uitmaakt van de katholieke Kerk. De parochiekerk staat ter beschikking van deze plaatselijke geloofsgemeenschap, op de eerste plaats voor gebed, bezinning, liturgie en sacramentele vieringen. De plaatselijke geloofsgemeenschap kan de parochiekerk ook gebruiken voor andere pastorale activiteiten, bijvoorbeeld voor catechese of diaconie.

51. Valorisatie

Onder valorisatie verstaan we initiatieven die, met respect voor het normale gebruik van de parochiekerk, de betekenis van het kerkgebouw in al zijn aspecten kunnen versterken en bevorderen (religieus en cultureel, historisch en kunsthistorisch, architecturaal en landschappelijk). We denken bijvoorbeeld aan een occasioneel en passend gebruik van het kerkgebouw voor kunsthistorische rondleidingen, concerten, voordrachten, conferenties of tijdelijke tentoonstellingen.

52. Medegebruik

Hiermee bedoelen we de terbeschikkingstelling van het kerkgebouw voor religieuze activiteiten van andere katholieke of christelijke geloofsgemeenschappen.

53. Nevenbestemming

Wanneer een parochiekerk nog wel voor religieuze activiteiten gebruikt wordt, maar te groot is voor de plaatselijke geloofsgemeenschap, kan men een nevenbestemming overwegen. We maken een onderscheid tussen multifunctioneel en gedeeld gebruik.

54. *Multifunctioneel gebruik*: is een nevenbestemming in de tijd. Het betekent dat het kerkgebouw occasioneel, buiten de uren van de religieuze activiteiten, voor andere doeleinden of door andere instanties gebruikt kan worden.

55. *Gedeeld gebruik*: is een nevenbestemming in de ruimte. Het betekent dat het kerkgebouw architecturaal zodanig wordt heringericht dat er een nieuwe en kleinere liturgische ruimte ontstaat, met daarnaast ruimte voor een of meerdere lokalen die, op een permanente basis, een andere bestemming kunnen krijgen. Gedeeld gebruik veronderstelt dus dat de liturgische ruimte en de andere ruimtes bouwkundig volledig van elkaar gescheiden zijn, zodat een gedeeld gebruik mogelijk wordt zonder dat de afzonderlijke activiteiten elkaar hinderen of doorkruisen.

56. **Herbestemming**

Wanneer een parochiekerk niet meer voor religieuze activiteiten in aanmerking komt, kan zij definitief aan de eredienst onttrokken worden en een nieuwe functie krijgen. Daarvoor moet de voorgeschreven kerkrechtelijke procedure gevolgd worden. Alleen de bisschop kan beslissen om een parochiekerk definitief aan de eredienst te onttrekken.

3. **Richtlijnen**

57. Omdat gebed, bezinning, liturgie en sacramentele vieringen tot de kernactiviteiten van een plaatselijke geloofsgemeenschap behoren, heeft zij nood aan en recht op een passend daartoe ingerichte ruimte (cf. C.I.C. canon 1214). De eerste plaats die daarvoor in aanmerking komt, is de plaatselijke parochiekerk.

58. Parochies uit eenzelfde federatie of pastorale eenheid kunnen onderling afspreken welke liturgische diensten het best in welke parochiekerk plaatsvinden, rekening houdend met zowel de aard van het gebouw en de viering (bv. weekdagdienst, doopsel, huwelijk, uitvaart ...) als met de plaatselijke gemeenschap.

59. In bepaalde gevallen kan een parochiekerk voor medegebruik in aanmerking komen. Andere katholieke of christelijke geloofsgemeenschappen kunnen een kerkgebouw gebruiken voor hun liturgische of pastorale activiteiten.

60. Katholieke gemeenschappen van een oosterse Kerk *sui iuris* of katholieke gemeenschappen van buitenlandse oorsprong die niet over een eigen liturgische ruimte beschikken, komen als eersten voor een medegebruik van de parochiekerk in aanmerking. Zij behoren volledig tot de katholieke geloofsgemeenschap.

61. Andere christelijke kerken of kerkelijke gemeenschappen komen voor een medegebruik van de parochiekerk in aanmerking, onder de voorwaarden vastgelegd in §§ 137-142 van het *Oecumenisch Directorium* van de Pauselijke Raad voor de Bevordering van de Eenheid van de Christenen. In de praktijk gaat het over kerken of kerkelijke gemeenschappen aangesloten bij de Wereldraad van Kerken. Hiervoor is de voorafgaande schriftelijke toelating van de bisschop vereist.

62. Parochiekerken worden niet ter beschikking gesteld voor niet-christelijke rituelen of vieringen (zoals burgerlijke uitvaart, burgerlijk huwelijk of riten van een niet-christelijke godsdienst). Omwille van buitengewone omstandigheden kan in afzonderlijke gevallen een uitzondering worden toegestaan; hiervoor is de voorafgaande schriftelijke toelating van de bisschop vereist.

63. Een multifunctioneel gebruik kan overwogen worden. Deze activiteiten moeten verzoenbaar zijn met de eigenheid van een christelijke gebedsruimte. Dat betekent dat ze niet op privébelangen, commerciële activiteiten of partijpolitieke manifestaties gericht zijn, maar op maatschappelijke doelstellingen die niet ingaan tegen het christelijke geloof of tegen de Kerk (bijvoorbeeld: tentoonstelling, sociaal dienstbetoon, leslokaal). Het multifunctionele gebruik moet beperkt blijven in de tijd. Wanneer het een permanent karakter krijgt, is een gedeeld gebruik aangewezen, met herinrichting van de parochiekerk.

64. Een gedeeld gebruik veronderstelt een herinrichting van de parochiekerk in diverse ruimtes en daarom een bouwkundige ingreep. De realisatie hiervan vereist voorafgaandelijk overleg met vele instanties. Voor een dergelijke ingreep in de parochiekerk heeft het kerkbestuur de voorafgaande schriftelijke goedkeuring van de bisschop nodig.

65. In geval van medegebruik, multifunctioneel gebruik of gedeeld gebruik van de parochiekerk moet het kerkbestuur met de gebruikers een gebruiksovereenkomst voor een bepaalde duur sluiten, waarin onder meer dient vastgelegd:

- (1) omschrijving van de ruimte die voor medegebruik of een nevenbestemming ter beschikking wordt gesteld;
- (2) afspraken in verband met gebruik van de ruimte, meubilair, schoonmaak, veiligheid, uren van gebruik;
- (3) afspraken om de rust en de stilte tijdens de liturgische diensten te verzekeren;
- (4) regeling voor deelname in de kosten van het kerkgebouw;
- (5) regeling van aansprakelijkheid in geval van schade en de verzekering;
- (6) aanduiding van de instantie die bemiddelt of beslist in geval van betwisting. Om geldig te zijn, behoeft deze overeenkomst bovendien de handtekening van de pastoor en van de bisschop (cf. C.I.C., canon 1257).

66. In principe wordt niets gewijzigd aan de inrichting van de centrale liturgische ruimte (onder meer plaats van altaar, doopvont, lezenaar, zetel van de voorganger). Een vraag tot uitzonderlijke wijziging wordt met de pastoor en het kerkbestuur besproken en in de gebruiksovereenkomst opgenomen. Bij initiatieven die het moeilijk maken om het H. Sacrament op een gepaste wijze te begroeten, wordt het H. Sacrament tijdelijk naar een kapel of naar de sacristie overgebracht.

67. In geval van medegebruik, multifunctioneel gebruik of gedeeld gebruik blijven de kerkrechtelijke en burgerrechtelijke bevoegdheden van de pastoor over de parochiekerk gelden, met inachtneming van wat in de gebruiksovereenkomst hierover is bepaald.

68. Voor de herbestemming van een parochiekerk is de ontheffing aan de eredienst nodig. Daarvoor dienen de burgerrechtelijke normen en de kerkrechtelijke procedure gevolgd te worden (cf. C.I.C., canon 1222 §1 en §2). Van kerkelijke zijde is de schriftelijke goedkeuring van de bisschop vereist. De bisschop kan zijn goedkeuring tot herbestemming maar verlenen wanneer een duidelijk en aanvaardbaar plan voor de herbestemming van de kerk voorhanden is. De herbestemming van het kerkgebouw moet op voldoende juridische garanties voor een consequente toepassing in de toekomst kunnen steunen.

69. Ons kerkelijke erfgoed heeft een bijzondere waarde. Daarom moedigen wij een veelzijdige valorisatie aan van het kerkgebouw in al zijn facetten. We zijn iedereen erkentelijk die de historische, artistieke en culturele waarde onze parochiekerken helpen ontsluiten.

70. Deze richtlijnen gelden voor alle parochiekerken, kapelanjien en erkende annexe kerken. Ze gaan in op 8 november 2012.

De Vlaamse bisschoppen
Mechelen, 8 november 2012

Verklaringen van de bisschoppen van België

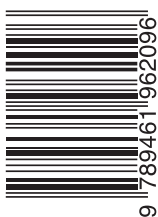
1. 1976 Een levenskrachtig Europa - Mensen voor Europa (commentaar)
2. 1976 Verdedig de zwaksten
3. 1978 Ontwapenen om te overleven
4. 1978 Het jaar van het kind
5. 1979 De charismatische vernieuwing
6. 1980 De verantwoordelijkheid van de christenen ten aanzien van het Europa van vandaag en morgen
7. 1981 De christenen en de crisis, suggesties voor een dialoog
8. 1981 Het internationaal jaar van de gehandicapte mens
9. 1982 Luisterend naar Maria, 50ste verjaardag van de verschijning van O.L.Vrouw in Beauraing en Banneux
10. 1983 Ontwapenen voor de vrede
11. 1984 Het bezoek van Paus Johannes Paulus II in mei 1985
12. 1985 Nieuwe evangelisatie met werkdocument
13. 1988 Het jaar van het gezin
14. 1989 De honderdste verjaardag van het overlijden van Pater Damiaan
15. 1989 De heiligverklaring van Broeder Mutien-Marie
16. 1990 De wet betreffende de zwangerschapsafbreking
17. 1991 Brief over het religieuze leven met werkdocument
18. 1991 Honderd jaar Rerum Novarum
19. 1994 Mensen begeleiden als de tijd van sterven nadert
20. 1995 Migranten en vluchtelingen in ons midden
21. 1996 Op weg naar het jaar 2000
22. 1997 Op de adem van de geest naar het jaar 2000
23. 1998 God, onze Vader, Uw rijk kome!

24. 1998 Kiezen voor het huwelijk
25. 1999 Jubileum 2000
26. 2001 De zending van de christenen in de wereld
27. 2002 Gezonden om te dienen
28. 2003 Om te dienen.
Over het katholiek onderwijs en christenen in het onderwijs
29. 2003 Gezonden om te verkondigen
30. 2004 Geroepen om te vieren
31. 2004 Vademecum voor de liturgie
32. 2005 Heer, leer ons bidden
33. 2006 Volwassen worden in geloof
34. 2007 Kunt ge de tekenen van de tijd dan niet duiden ?
35. 2007 Groeien in geloof
Handreiking bij Volwassen worden in geloof
36. 2008 God ontmoeten in zijn Woord - Groeien in geloof
37. 2009 De schone belijdenis – Over het Credo (Groeien in geloof)
38. 2010 Opnieuw geboren worden - Leven vanuit de sacramenten
39. 2015 Samen leven met de vluchtelingen en migranten,
onze broeders en zusters
40. 2017 Populorum Communio, verbondenheid tussen volkeren
41. 2017 Amoris laetitia – Pastorale brief
42. 2018 Liefde en geloof verbinden
Op weg naar een kerkelijk huwelijk
43. 2019 Uw hand in mijn hand
Pastorale zorg bij het levenseinde

Licap - Halewijn n.v.
Guimardstraat 1 • 1040 Brussel
D/2020/0279/018
ISBN 978-94-6196-209-6

